

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1. ความสำคัญของปัญหา

หลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียเป็นหลักกฎหมายที่มีผลทำให้ลูกหนี้อาจหลุดพ้นจากการชำระหนี้ได้หากการชำระหนี้ดังกล่าวกลายเป็นพันธียเพราะเหตุที่ไม่อาจโทษลูกหนี้ได้ เจ้าหนี้นี้ย่อมไม่อาจที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้โดยในกฎหมายโรมันนั้นจะมีหลักกฎหมายที่มาจากสุภาษิตละตินว่า “ impossibilium nulla obligatio est “ ซึ่งหมายความว่า สิ่งซึ่งพันธียย่อมไม่ก่อให้เกิดหนี้ กล่าวคือจะไปบังคับในสิ่งซึ่งกลายเป็นพันธียไปแล้วไม่ได้ ซึ่งหลักดังกล่าวต่อมาก็นำไปสู่การบัญญัติเป็นกฎหมายขึ้น โดยในหลักกฎหมายเยอรมันก็ได้รับอิทธิพลมาจากหลักกฎหมายของโรมันโดยได้นำมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน หลังจากนั้นจึงเป็นหลักกฎหมายที่ประเทศต่างๆได้รับไปบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายของตน เช่น ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งภายหลังกฎหมายไทยก็ได้รับเอาหลักกฎหมายนี้มาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เช่นกัน โดยในส่วนของระบบกฎหมายไทยนั้นก่อนที่มีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นหากกล่าวถึงเรื่องที่ทำให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากการชำระหนี้นั้นจะเป็นการกล่าวถึงเหตุสุดวิสัยเป็นสำคัญ ซึ่งเมื่อมีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในปี พ.ศ.2466 นั้นก็นำเอาเรื่องเหตุสุดวิสัยมาใช้โดยถือว่าเป็นเหตุที่ทำให้ไม่สามารถทำให้คู่กรณีชำระหนี้ต่อกันได้ แต่เมื่อมีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2468 ก็ได้มีการรับเอาหลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียมาบัญญัติไว้ในระบบกฎหมายไทยโดยเหตุผลที่ว่าเหตุที่ทำให้การชำระหนี้กลายเป็นพันธียนั้นไม่จำกัดเฉพาะแต่เหตุสุดวิสัยเท่านั้นแต่มีเหตุอย่างอื่นที่อาจทำให้การชำระหนี้กลายเป็นพันธียได้ โดยในส่วนของผลทางกฎหมายนั้นหากเป็นการพันธียก่อนหรือขณะทำนิติกรรมผลก็คือนิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ(มาตรา 150 ป.พ.พ.) หากเป็นการพันธียหลังทำนิติกรรมลูกหนี้ก็อาจหลุดพ้นจากการชำระหนี้(มาตรา 219 ป.พ.พ.)หรือรับผิดชอบในความเสียหาย (มาตรา 218 ป.พ.พ.)

หลังจากที่กฎหมายเยอรมันได้บัญญัติหลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ในช่วงเวลา 100 ปีที่ผ่านมาในประเทศเยอรมนีได้มีการพัฒนาหลักกฎหมายดังกล่าวโดยคำพิพากษาและทั้งได้แก้ไขบทบัญญัติกฎหมายโดยเฉพาะในปี ค.ศ.2002 ได้มีการแก้ไขหลักกฎหมายดังกล่าวในหลักการสำคัญโดยจะได้มีการทำการศึกษากันไปว่าเหตุ

ใดประเทศเยอรมนีจึงได้มีการแก้ไขหลักดังกล่าว และควรเป็นแนวทางที่กฎหมายไทยควรที่จะนำมาวิเคราะห์ในการปรับใช้กฎหมายและแก้ไขบทบัญญัติกฎหมายตามแบบกฎหมายเยอรมันหรือไม่

หลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลักกฎหมายซึ่งมีผลทางกฎหมายที่ทำให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากความรับผิดหรือเป็นข้อยกเว้นของความรับผิดของลูกหนี้ในการทำการศึกษาค้นคว้าจึงต้องทำการศึกษาลักษณะและผลทางกฎหมายโดยจากการที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้ามีปัญหาที่ต้องทำการศึกษาในประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ปัญหาว่าลักษณะอย่างไรที่ถือว่าเป็นการพันธีย โดยในส่วนของลักษณะการพันธียนั้นจะเป็นปัญหาในประเด็นแรกที่สำคัญว่าเหตุหรือลักษณะอย่างไรที่มีลักษณะเป็นการพันธีย กรณีที่วัตถุแห่งหนี้เป็นหนี้สิ่งมอบทรัพย์นั้นทรัพย์ประเภทใดที่ถือว่ามีลักษณะเป็นการพันธียหรือทรัพย์ประเภทใดที่ไม่มีทางที่จะมีลักษณะเป็นการพันธียไปได้ เช่น ในกรณีที่หนี้สิ่งมอบทรัพย์ทั่วไปหรือหนี้เงินหากการชำระหนี้กลายเป็นพันธียลูกหนี้จะอ้างถึงการพันธียได้หรือไม่ เหตุที่ทำให้การชำระหนี้กลายเป็นพันธียนั้นนอกจากเหตุสุดวิสัยแล้วยังอาจเกิดจากการที่กฎหมายห้ามโดยในเรื่องที่กฎหมายห้ามนี้ต้องมีลักษณะอย่างไรจึงจะถือว่าเป็นการพันธีย กรณีที่วัตถุแห่งหนี้เป็นหนี้เงินกระทำการมีปัญหาวัตถุแห่งหนี้ประเภทดังกล่าวจะมีลักษณะที่เป็นการพันธียได้หรือไม่ และกรณีมาตรา 219 วรรคสองนั้นเป็นที่สงสัยว่าผู้ร่างกฎหมายบัญญัติขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ใด ซึ่งในเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่า มาตรา 219 วรรคสองบัญญัติขึ้นมาเพื่อรองรับว่าการพันธียทางอ้อมวิสัยนั้นถือเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการพันธีย ซึ่งเป็นการบัญญัติกฎหมายเช่นเดียวกับกฎหมายเยอรมันมาตรา 275 วรรคสองเดิม<sup>1</sup> ซึ่งในปัจจุบันกฎหมายเยอรมันได้มีการแก้ไขบทบัญญัติมาตรานี้แล้ว ซึ่งจะได้ทำการศึกษาวินิจฉัยว่าเหตุใดกฎหมายเยอรมันจึงได้มีการแก้ไขในเรื่องนี้ต่อไป

ในบางกรณีเป็นปัญหาว่าหากมีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นจะถือว่าเป็นเหตุที่ทำให้การชำระหนี้กลายเป็นพันธียหรือไม่ เช่น กรณีที่ลูกหนี้ยังทำการชำระหนี้ได้แต่ลูกหนี้ต้องรับภาระเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปสมควรจะถือว่าเป็นการพันธียหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ก. ยืมโทรศัพท์มือถือจาก ข. ขณะที่ยืนโทรศัพท์อยู่ในระหว่างเรือข้ามฟากจากท่าพระจันทร์ไปยังท่าพรานนก เรือข้ามฟากเกิดชนกัน เป็นเหตุให้โทรศัพท์มือถือตกลงไปในแม่น้ำ กรณีเช่นนี้ ก. จะอ้างถึงการพันธียเพื่อหลุดพ้นจากการชำระหนี้ตามมาตรา 219 ได้หรือไม่ โดย ข. อาจจะอ้างได้ว่าการชำระหนี้ยังไม่ถึงขนาดพันธีย ก. ยังสามารถจ้างนักประดาน้ำมางมหาโทรศัพท์ที่ขึ้นมาได้ ในส่วนของกฎหมายไทยนั้นใน

<sup>1</sup> หมายถึงก่อนการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน(B.G.B)ในปี ค.ศ.2002

เรื่องนี้การตีความของนักกฎหมายทั้งหลายถือว่เป็นการพ้นวิสัยทางเศรษฐกิจ เพราะถือว่เป็นกรณีที่ลูกหนี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเกินสมควร การจ้างนักประดาน้ำมางมหาโทรศัพท์นั้นต้องเสียค่าใช้จ่ายที่สูงกว่ามูลค่าของโทรศัพท์เป็นจำนวนมากจึงต้องถือว่เป็นกรณีที่เป็นการพ้นวิสัยทางเศรษฐกิจ แต่ปัญหาในเรื่องดังกล่าวในกฎหมายเยอรมันไม่ต้องอาศัยการตีความอีกต่อไปเพราะได้มีการบัญญัติกฎหมายไว้ชัดเจนแล้วโดยถือว่เป็นกรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องปฏิบัติการชำระหนี้ตามมาตรา 275(2) กรณีตามตัวอย่างข้างต้นนั้นอาจถือว่เป็นการพ้นวิสัยทางเศรษฐกิจ แต่ปัญหามีว่กรณีที่ลูกหนี้ต้องรับภาระมากเกินไปเกินสมควร เช่น กรณีที่มีการปรับราคาสินค้าขึ้นเป็นอย่างมาก หรือการเปลี่ยนแปลงไปของค่าเงิน หรือการเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจนั้นกรณีเช่นนี้จะถือว่เป็นการพ้นวิสัยหรือไม่ หรือหากถือว่เป็นการพ้นวิสัยทางเศรษฐกิจลูกหนี้ต้องรับภาระถึงระดับใดจึงจะถือว่เป็นการพ้นวิสัย ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในประเด็นปัญหาดังกล่าวต่อไป

นอกจากนั้นมียางกรณีที่การชำระหนี้ยังสามารถที่จะทำได้แต่ไม่เป็นประโยชน์กับเจ้าหนี้ อีกต่อไป เช่น กรณีปัญหาการชำระหนี้ล่าช้าจนไร้ประโยชน์จะถือว่เป็นกรณีที่มีลักษณะเป็นการพ้นวิสัยหรือไม่ซึ่งอาจแบ่งแยกออกได้เป็นปัญหาการชำระหนี้ล่าช้าจนไร้ประโยชน์ในหนึ่งกระทำการ ตัวอย่างเช่น แดงจ้างนักร้องมาร้องเพลงในงานวันเกิดของตนที่จังหวัดเชียงใหม่ค่าจ้าง 1 ล้านบาทแต่นักร้องไม่สามารถมาร้องเพลงในวันดังกล่าวได้เนื่องจากเกิดฝนตกหนักระหว่างทางทำให้ทางขาดเดินทางมาไม่ได้ หรือ ดำจ้างแท็กซี่ให้ไปส่งสนามบินสุวรรณภูมิในตอนเที่ยง แต่แท็กซี่มาไม่ทันเพราะรถยางแตกทั้งที่เป็นยางใหม่จากโรงงาน จากกรณีตามตัวอย่างการที่นักร้องไม่สามารถมาร้องเพลงได้หรือแท็กซี่ไม่สามารถมารับผู้โดยสารได้ทัน ปัญหาก็คือกรณีดังกล่าวจะถือการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยในสัญญาต่างตอบแทนตามมาตรา 372 วรรคแรกหรือไม่โดยนักร้องยังทำงานได้แต่หากจะมาทำการชำระหนี้ด้วยการร้องเพลงต้องกระทำการหลังจากงานวันเกิดของแดงได้ผ่านพ้นไปแล้วหรือแท็กซี่ยังสามารถมารับผู้โดยสารได้ แต่ต้องกระทำการหลังจากพ้นกำหนดเวลาที่ตกลงกันไว้แล้ว กรณีเช่นนี้ถือเป็นการพ้นวิสัยหรือเป็นเพียงการผิดนัดและการชำระหนี้กลายเป็นไร้ประโยชน์ตามมาตรา 216 เห็นว่กรณีดังกล่าวไม่ถือว่ลูกหนี้ผิดนัดเพราะถือว่เป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 205 ปัญหาที่ตามมาคือหากถือว่เป็นกรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยนักร้องหรือแท็กซี่ยังมีสิทธิได้รับค่าจ้างหรือไม่ หรือกรณีตามตัวอย่างข้างต้นหากข้อเท็จจริงเปลี่ยนเป็นว่ นักร้องได้มาตามเวลานัดแล้วแต่ไม่อาจร้องเพลงได้เนื่องจากระบบเครื่องเสียงที่แดงเจ้าภาพ ได้เตรียมไว้ไม่ทำงานหรือแท็กซี่มารับตามเวลาแล้วแต่ผู้โดยสารแต่งตัวช้าจนออกเดินทางช้าไปจนทำให้ไปรถถึงสนามบินช้าทำให้เครื่องบินออกไปแล้ว ในกรณีตามตัวอย่างถือว่เป็นกรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยในสัญญาต่างตอบแทนตามมาตรา 372 วรรคสอง

หรือไม่ และนักร้องหรือแท็กซี่มีสิทธิเรียกร้องค่าจ้างหรือไม่ หรือปัญหาการชำระหนี้ล่าช้าจนไร้ประโยชน์ในหนี้ส่งมอบทรัพย์สิน ตัวอย่างเช่น แดงสั่งซื้อไวน์แดงซึ่งผลิตในประเทศฝรั่งเศสจากขาวจำนวน 100 ขวด เพื่อนำมาใช้เลี้ยงแขกในงานวันฉลองรับตำแหน่งใหม่ของตนเอง โดยให้ขาวนำมาจัดส่งในวันงาน ปรากฏว่าเมื่อถึงวันงานขาวไม่อาจจัดส่งไวน์แดงนั้นได้ เนื่องจากสายการบินในฝรั่งเศสเกิดการประท้วงหยุดงาน ทำให้ไวน์แดงที่ขาวสั่งซื้อไปไม่อาจนำมาส่งมอบให้ทันในวันงาน แต่ขาวยังสามารถนำมาส่งมอบได้หลังจากวันงาน กรณีตามตัวอย่างจะถือว่าเป็นลักษณะที่การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยหรือถือว่าเป็นกรณีที่เป็นการผัดผ่อนในการชำระหนี้แล้วการชำระหนี้กลายเป็นไร้ประโยชน์โดยกรณีดังกล่าวแดงมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้หรือไม่ และขาวยังมีสิทธิได้รับชำระหนี้ตอบแทนหรือไม่ โดยปัญหาในกรณีนี้จะได้ทำการศึกษาในรายละเอียดต่อไป

2. ในส่วนของผลทางกฎหมายนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นกรณีที่พ้นวิสัยก่อนหรือขณะทำนิติกรรมซึ่งทำให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ หากเป็นกรณีที่พ้นวิสัยหลังทำนิติกรรมจะเป็นกรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย ซึ่งต้องพิจารณาว่าการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยนั้นเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบหรือไม่ต้องรับผิดชอบในส่วนของผลทางกฎหมายนั้นมีปัญหาที่ต้องทำการศึกษาพิจารณาได้ดังนี้

2.1 กรณีที่การชำระหนี้เป็นการพ้นวิสัยก่อนหรือขณะทำนิติกรรม ผลทางกฎหมายคือทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะกรรมตามมาตรา 150 ทำให้นิติกรรมที่ทำขึ้นนั้นเสียเปล่าไม่มีผลบังคับได้ตามกฎหมายหากมีการชำระหนี้ต่อกันไว้คู่สัญญาสามารถเรียกคืนได้ในฐานลาภมิควรได้ตามมาตรา 172 วรรคสอง ประกอบมาตรา 406 แต่อย่างไรก็ตามผลจากการที่นิติกรรมเป็นโมฆะจึงเท่ากับเป็นการตัดสิทธิของคู่สัญญาในการที่จะเรียกค่าเสียหายต่อกันหรือพิสูจน์ค่าเสียหายต่อกันได้ในกรณีที่วัตถุที่ประสงค์แห่งสัญญานั้นเป็นพ้นวิสัยจากความผิดของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ชาวตกลงขายรถให้แดงในราคา 1 ล้านบาท แต่รถนั้นได้ถูกขโมยไปแล้วในเวลาทำสัญญา โดยแดงชำระเงินให้ขาวไปแล้วตามราคาที่ตกลงกันไว้ ผลก็คือสัญญานั้นตกเป็นโมฆะขาวต้องคืนเงินให้กับแดงไป แต่มีปัญหาว่าการที่รถนั้นต้องถูกขโมยไปเกิดจากการที่ขาวลืมนล็อครถและกุญแจยังค้างอยู่ที่รถ กรณีนี้แม้ว่าการพ้นวิสัยนั้นจะเกิดจากความผิดของขาวก็ตาม แแดงก็ไม่สามารถที่จะเรียกค่าเสียหายต่อกันได้ กรณีเช่นนี้ย่อมไม่เป็นธรรมกับฝ่ายผู้ซื้อเพราะผู้ซื้อไม่อาจที่จะเรียกค่าเสียหายตามมาตรา 218 ได้เลย แต่ในเรื่องนี้ในปัจจุบันกฎหมายเยอรมันที่ได้แก้ไขใหม่ในปี ค.ศ. 2002 ได้ยกเลิกหลักดังกล่าวแล้วใช้หลักทั่วไปโดยให้ลูกหนี้รับผิดชอบเมื่อลูกหนี้เป็นฝ่ายผิด แต่ในกฎหมายไทยแม้ผู้ขายผิดก็เรียกให้รับผิดชอบไม่ได้เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 150 ให้ผลทางกฎหมายตกเป็นโมฆะ แต่ถ้าให้นิติกรรมนั้นไม่เป็นโมฆะผู้ขายต้องรับผิดชอบ

ตามมาตรา 218 แน่นนอน ในเรื่องนี้จึงเป็นปัญหาว่าการที่กฎหมายกำหนดให้นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการพ้นวิสัยตกเป็นโมฆะจึงไม่เป็นธรรมกับคู่สัญญาในการที่จะพิสูจน์ถึงความผิดของลูกหนี้และความเสียหาย ซึ่งประเด็นในเรื่องความไม่เป็นธรรมดังกล่าวจะได้มีการศึกษาต่อไปว่ายังคงมีความจำเป็นในการที่จะมีหลักการนี้หรือไม่หรือควรให้สัญญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการพ้นวิสัยนั้นมีผลบังคับต่อไปแล้วให้สิทธิคู่สัญญาในการเรียกค่าเสียหายต่อกันได้โดยจะทำได้การศึกษาถึงที่มาของการเปลี่ยนแปลงไปของหลักการนี้ในกฎหมายเยอรมัน เมื่อได้วิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว นอกจากนั้นแล้วยังมีปัญหว่ากรณีที่คู่กรณีรู้หรือไม่รู้ถึงการพ้นวิสัยนั้นถือเป็นข้อสำคัญหรือไม่และมีผลในทางกฎหมายอย่างไร ซึ่งในกรณีนี้มีนักกฎหมายให้ความเห็นที่แตกต่างกัน โดยฝ่ายแรกเห็นว่า หากคู่กรณีไม่รู้ถึงการพ้นวิสัยนั้นต้องถือว่าเป็นการสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมตามมาตรา 156 แต่ฝ่ายหลังเห็นว่ากรณีที่รู้หรือไม่รู้ถึงการพ้นวิสัยนั้นไม่ถือเป็นข้อสำคัญแต่ดูที่ผลประโยชน์สุดท้ายที่คู่กรณีจะได้รับว่าเป็นเรื่องที่ทำได้หรือปฏิบัติได้หรือไม่ หากไม่สามารถกระทำได้หรือปฏิบัติได้ เช่นนี้ก็ถือว่านิติกรรมนั้นมิมีวัตถุประสงค์เป็นการพ้นวิสัยตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 ซึ่งในเรื่องนี้ก็จะได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศว่ากรณีที่คู่กรณีรู้หรือไม่รู้ถึงการพ้นวิสัยนั้นถือเป็นข้อสำคัญหรือไม่และจะมีผลในทางกฎหมายอย่างไร

2.2 กรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยไปทั้งหมดซึ่งเกิดจากความผิดของลูกหนี้นั้นจะทำให้เกิดสิทธิของเจ้าหนี้ในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ตามมาตรา 218 วรรคแรก แต่มีปัญหว่าในกรณีที่เจ้าหนี้ได้เสียค่าใช้จ่ายในกรณีที่เป็นค่าใช้จ่ายเพื่อเตรียมพร้อมในการรับชำระหนี้จากลูกหนี้ หรือเพื่อใช้ในการรักษาทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้ เช่น เจ้าหนี้เช่าโกดังเพื่อเตรียมพร้อมไว้ในการที่จะรับชำระหนี้จากลูกหนี้ เช่นนี้หากการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยไปทั้งหมด ตามกฎหมายไทยเจ้าหนี้สามารถเรียกค่าใช้จ่ายในกรณีเช่นนี้โดยอาศัยมาตรา 218 วรรคแรกประกอบมาตรา 222 ได้หรือไม่ ซึ่งในกรณีนี้ในกฎหมายเยอรมันเมื่อได้มีการแก้ไขกฎหมายเมื่อปี ค.ศ.2002 ได้บัญญัติมาตรา 284 ขึ้นมาโดยเป็นทางเลือกให้เจ้าหนี้สามารถใช้สิทธิเรียกค่าเสียหายในกรณีเช่นนี้ได้หากเจ้าหนี้ไม่ใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ ซึ่งถือเป็นหลักการใหม่ของการเรียกค่าเสียหาย ซึ่งจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบในประเด็นปัญหานี้ต่อไป

2.3 กรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยตามมาตรา 218 วรรคสอง ซึ่งเป็นการพ้นวิสัยแต่เพียงบางส่วนนั้น หากส่วนที่ยังเป็นวิสัยจะทำได้นั้นเป็นอันไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้อีกต่อไป กรณีนี้เจ้าหนี้ย่อมมีสิทธิที่จะไม่ยอมรับชำระหนี้ส่วนที่ยังเป็นวิสัยแล้วเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่

ชำระหนี้เสียทั้งหมดก็ได้ โดยปัญหาแรกที่จะต้องทำการศึกษาคือแท้จริงแล้วบทบัญญัติมาตรา 218วรรคสองบัญญัติขึ้นมาเพื่อนำมาใช้กับกรณีใดหรือใช้กับสัญญาประเภทใด ในกรณีที่เป็นสัญญาซื้อขายหากการชำระหนี้กลายเป็นพันธียัยไปบางส่วนเพราะพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ เช่น ก.ซื้อขายน้ำตาล 5 ตัน จาก ข. โดยถือว่าคู่สัญญากำหนดทรัพย์สินเฉพาะสิ่งแล้ว ซึ่งตามข้อตกลง ข.ผู้ขายมีหน้าที่ในการส่งมอบน้ำตาลให้แก่ ก.ผู้ซื้อที่โรงงานขนมของ ก. ระหว่างทางลูกจ้างของ ข.ขับรถโดยประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้น้ำตาลสูญหายไป 1 ตัน คิดเป็น 20% เหลือมาส่งมอบ 4 ตัน คิดเป็น 80% ถือว่าพันธียัยไปบางส่วนแต่ตามหลักกรณีนี้จะนำเอามาตรา 218 วรรคสองมาปรับใช้กับกรณีตามตัวอย่างได้หรือไม่ เห็นว่าในกรณีเช่นนี้หากนำเอามาตรา 218 วรรคสองมาปรับใช้ ก.ผู้ซื้อย่อมไม่มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้เพราะน้ำตาลที่เหลืออยู่ 80% ที่เหลืออยู่แล้วยังมีจำนวนเพียงพอที่จะใช้ทำขนมได้ แต่อย่างไรก็ตามเรื่องสัญญาซื้อขายนั้นมีบทบัญญัติเฉพาะอยู่แล้วในเรื่องการส่งมอบทรัพย์สินขาดตกบกพร่องหรือน้อยกว่าที่สัญญาไว้ตามมาตรา 465 หรือมาตรา 466 แล้วแต่กรณี เมื่อในเรื่องซื้อขายมีบทบัญญัติเฉพาะอยู่แล้วจึงไม่อาจที่จะนำบทบัญญัติมาตรา 218 วรรคสองมาใช้บังคับกับสัญญาซื้อขายได้ เพราะในกรณีดังกล่าว ก.ผู้ซื้อย่อมใช้สิทธิบอกปิดไม่รับชำระหนี้ได้เสมอตามมาตรา 465 แม้ในสัญญาอื่นบางกรณีเจ้าหนี้อาจอ้างมาตรา 320 ปฏิเสธที่จะรับชำระหนี้ได้ ดังนั้นจึงเป็นปัญหาว่าแล้วมาตรา 218 วรรคสองบัญญัติขึ้นมาเพื่อนำมาใช้กับสัญญาประเภทใด นอกจากนั้นยังมีปัญหาว่าหากการชำระหนี้ในส่วนที่ยังเป็นวิสัยจะทำได้นั้นยังคงเป็นประโยชน์กับเจ้าหนี้หากบังคับกันตามหลักในมาตรา 218 วรรคสองแล้วเจ้าหนี้ไม่อาจที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับชำระหนี้ได้ เช่น ก. ยืมหนังสือของ ข. ไป 2 เล่ม ก. ทำตกน้ำหายไป 1 เล่ม เอามาคืนให้ ข. 1 เล่ม หนังสือเล่มละ 1,000 บาท ดังนี้ ก.ต้องคืนหนังสือให้ ข. ไป 1 เล่ม และ ข. ต้องรับไว้ เพราะหนังสือนั้นยังเป็นประโยชน์กับกับ ข. อยู่แล้วใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจาก ข. หรือ ก. ไม่อยู่บ้านต้องไปอยู่ต่างจังหวัดจึงนำสุนัขที่เลี้ยงไว้ 10 ตัวไปฝากให้สัตวแพทย์ดูแล แต่สัตวแพทย์ดูแลไม่ดีตายไป 2 ตัว ดังนี้ เมื่อ ก. ไปรับสุนัขกรณีเช่นนี้ ก. ต้องรับสุนัข 8 ตัวกลับคืนไป แล้วเรียกค่าสินไหมทดแทนจากสัตวแพทย์ได้ ตามตัวอย่างเห็นว่ากรณีเหล่านี้เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิปฏิเสธที่จะไม่ยอมรับชำระหนี้ตามมาตรา 218 วรรคสองเพราะการชำระหนี้ในส่วนที่ยังเป็นวิสัยจะทำได้นั้นยังไม่ถึงกับไร้ประโยชน์เสียทีเดียว เจ้าหนี้จึงต้องยอมรับชำระหนี้ นั้นไว้แล้วใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน แต่ปัญหาก็คือหากเจ้าหนี้ไม่ต้องการที่จะรับชำระหนี้ นั้นไว้กรณีเช่นนี้เจ้าหนี้จะใช้สิทธิปฏิเสธไม่ยอมรับชำระหนี้ได้หรือไม่หรือเจ้าหนี้จะต้องยอมรับชำระหนี้ไว้ไม่อาจที่จะปฏิเสธได้เลย และหากเจ้าหนี้จะใช้สิทธิปฏิเสธเจ้าหนี้จะมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ในกรณีใดบ้าง ซึ่งกรณีนี้เห็นว่าแม้เจ้าหนี้ไม่อาจปฏิเสธที่จะยอมรับชำระหนี้ได้ตาม

มาตรา 218 วรรคสอง แต่เห็นได้ว่าตามหลักทั่วไปแล้ว การที่จะให้เจ้าหนี้ยอมรับชำระหนี้แต่เพียงบางส่วนนั้นไม่อาจที่จะบังคับให้เจ้าหนี้ยอมรับชำระหนี้นั้นได้ตามมาตรา 320 จึงเป็นปัญหาว่าเจ้าหนี้สามารถที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับชำระหนี้นั้นได้หรือไม่ ซึ่งจะได้ทำการศึกษาในประเด็นปัญหาดังกล่าวต่อไป

2.4 กรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยเพราะพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 219 นั้น ผลทางกฎหมายก็คือลูกหนี้หลุดพ้นจากการชำระหนี้นั้น แต่หากการชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยแต่เพียงบางส่วน กรณีเช่นนี้เจ้าหนี้จะใช้สิทธิทางกฎหมายอย่างไรได้บ้าง ซึ่งในเรื่องนี้มาตรา 219 ไม่ได้กำหนดผลทางกฎหมายไว้ ซึ่งแตกต่างกับกรณีการพันธวิสัยแต่เพียงบางส่วนที่ลูกหนี้มีส่วนผิดโดยในกรณีนี้มาตรา 218 วรรคสองจะกำหนดผลในทางกฎหมายไว้ จึงเป็นปัญหาว่าหากการชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยแต่เพียงบางส่วนโดยที่ลูกหนี้ไม่มีส่วนผิด กรณีเช่นนี้เจ้าหนี้จะใช้สิทธิทางกฎหมายอย่างไรได้บ้าง แตกต่างกับกรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยแต่เพียงบางส่วนโดยที่ลูกหนี้มีส่วนผิดอย่างไร ซึ่งในเรื่องนี้เห็นว่าการกฎหมายนั้นถือว่าลูกหนี้หลุดพ้นจากการชำระหนี้บางส่วนตามมาตรา 219 วรรคแรก แต่ขณะเดียวกันเจ้าหนี้มีสิทธิปฏิเสธที่รับชำระหนี้ในส่วนที่เหลือได้หรือไม่โดยอาศัยมาตรา 320 ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์ในประเด็นปัญหานี้ต่อไป

2.5 การใช้สิทธิเลิกสัญญาของเจ้าหนี้ตามมาตรา 389 เป็นกรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยทั้งหมดหรือแต่บางส่วนโดยเป็นกรณีที่โทษลูกหนี้ได้ เจ้าหนี้อย่อมใช้สิทธิเลิกสัญญาได้ แต่หากเป็นกรณีที่โทษลูกหนี้ไม่ได้ กรณีเช่นนี้เจ้าหนี้จะใช้สิทธิเลิกสัญญาได้หรือไม่อย่างไรหรือหากเจ้าหนี้ได้มีการชำระหนี้ไปแล้วเจ้าหนี้จะใช้สิทธิเลิกสัญญาเพื่อกลับคืนสู่ฐานะเดิมเพื่อให้ลูกหนี้ชำระเงินคืนได้หรือไม่อย่างไร ตัวอย่างเช่น ก.เป็นเจ้าของฟาร์มจะเช่าที่ดินจังหวดนครราชสีมา 1,000 ไร่ โดยข.จ่ายเงินให้ ก.มาแล้ว 1 ล้านบาท โดยให้ส่งมอบกันในเดือนพฤศจิกายน ต่อมาเกิดน้ำท่วมใหญ่เป็นเหตุให้จะเช่าหายไปทั้งหมด กรณีเช่นนี้แม้ว่าจะยังมิได้กำหนดตัวทรัพย์สินคือจะเช่า 1,000 ไร่ออกเป็นที่แน่นอน จึงไม่ถือว่าการซื้อขายทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง แต่แม้ว่าจะยังมิได้กำหนดตัวทรัพย์สินที่แน่นอนแต่ถือว่าการชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยเพราะวัตถุประสงค์ของสัญญาต้องเป็นจะเช่าที่มาจากฟาร์มแห่งนี้เท่านั้นจึงถือว่าการบ่งตัวทรัพย์สินโดยเฉพาะเจาะจงจึงเป็นการพันธวิสัยได้ กรณีเช่นนี้ ข.ผู้ซื้อจะขอยกเลิกสัญญาเพื่อให้กลับคืนสู่ฐานะเดิมเพื่อให้ผู้ขายชำระเงินคืนตามมาตรา 391 ได้หรือไม่ กรณีดังกล่าวเมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติของกฎหมายแล้วพบว่าเจ้าหนี้ไม่อาจใช้สิทธิที่จะเลิกสัญญาได้เพราะไม่มีกฎหมายให้สิทธิในการเลิกสัญญาไว้ กรณีดังกล่าวจึงเป็นปัญหาว่าเกิดจากช่องว่างของกฎหมายหรือว่ามี

เหตุผลอื่นใดที่ทำให้เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเลิกสัญญาในกรณีเช่นนี้ได้ สำหรับการเรียกคืนเงินที่ได้รับชำระหนี้ตอบแทนนั้น ศาลได้วินิจฉัยโดยให้มีการคืนเงินที่ได้รับไว้โดยอาศัยหลักกฎหมายที่ต่างกัน โดยคำพิพากษาศาลฎีกาในช่วงแรก<sup>2</sup> ให้มีการคืนเงินกันในฐานะลาภมิควรได้ตามมาตรา 406 วรรคสอง แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแนวการวินิจฉัยโดยคำพิพากษาศาลฎีกาในช่วงหลัง<sup>3</sup> ได้วินิจฉัยให้มีการคืนเงินกันตามมาตรา 372 วรรคแรก ซึ่งกรณีหลังนี้เห็นว่าไม่มีหลักกฎหมายที่แน่นอนในการคืนเงินดังกล่าวว่าศาลอาศัยหลักกฎหมายใดมาเป็นเหตุผลในการคืนเงินนั้น ซึ่งจะได้ทำการศึกษาถึงปัญหาดังกล่าวต่อไป

นอกจากนั้นในกรณีที่การชำระหนี้ตกเป็นพันธียุติไปบางส่วน และเป็นกรณีที่ไม้อาจโทษลูกหนี้ได้ กรณีเช่นนี้เจ้าหนี้ไม่อาจที่จะใช้สิทธิเลิกสัญญาได้ จึงเป็นปัญหาว่าหากเจ้าหนี้จะใช้สิทธิที่จะเลิกสัญญา เจ้าหนี้จะสามารถบอกเลิกสัญญาในกรณีใดได้บ้างเพราะกฎหมายไม่ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของเจ้าหนี้ในการบอกเลิกสัญญาในกรณีเช่นนี้ไว้ หรือหากเจ้าหนี้จะใช้สิทธิที่ยอมรับชำระหนี้ไว้แม้ว่าเจ้าหนี้สามารถใช้สิทธิบอกปิดไม่ยอมรับชำระหนี้ได้ ตัวอย่าง เช่น ก.จ้าง ข.แปลประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันซึ่งมีด้วยกัน 5 บรรพเป็นภาษาไทย บรรพละ 100,000 บาท ต้องแปลให้ครบทั้งหมด ข. แปลไปได้ 1 บรรพ ปรากฏว่า ข.ล้มป่วยกลายเป็นอัมพาต เช่นนี้หาก ก. จะใช้สิทธิบอกปิดไม่รับชำระหนี้ ก. สามารถใช้สิทธิได้ตามมาตรา 320 โดยถือว่าจะให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้แต่เพียงบางส่วนไม่ได้ซึ่งเป็นการผิดไปจากวัตถุประสงค์ของสัญญา แต่หาก ก.ประสงค์จะรับชำระหนี้ไว้เช่นนี้ ก.จะใช้สิทธิทางกฎหมายอย่างไรได้บ้าง กรณีตามตัวอย่างนั้นเห็นว่ากรณีนี้เป็นสัญญาจ้างทำของจึงไม่ใช่เป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการโอนทรัพย์สินในทรัพย์สินเฉพาะสิ่งซึ่งในกรณีนี้ต้องไปบังคับกันตามมาตรา 372 วรรคแรก ซึ่งในเรื่องนี้เป็นปัญหาว่าบทบัญญัติมาตรา 372 วรรคแรกไม่ได้กำหนดสิทธิของเจ้าหนี้ในกรณีที่การชำระหนี้ตกเป็นพันธียุติไปบางส่วนไว้ นอกจากนั้นแล้วหากไปพิจารณาตามบทบัญญัติในเรื่องจ้างทำของก็ไม่ได้กำหนดสิทธิทางกฎหมายของเจ้าหนี้ในเรื่องนี้ไว้ จึงเป็นปัญหาว่าเจ้าหนี้จะใช้สิทธิทางกฎหมายอย่างไรได้บ้าง ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์ในประเด็นปัญหานี้ต่อไป

<sup>2</sup> คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 265/2510 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 358/2522

<sup>3</sup> คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2313/2523, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 282/2525 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่

## 2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธนั้น มีวัตถุประสงค์ที่จะมุ่งเสนอถึงปัญหาที่เกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธ โดยจะเป็นการศึกษาถึงนิติกรรมอันเป็นมูลแห่งหนี้ได้แก่วัตถุประสงค์ของนิติกรรมในบางเรื่องที่จะก่อให้เกิดหนี้ขึ้นได้แต่ต้องตกเป็นเป็นโมฆะโดยผลของกฎหมายตามมาตรา 150 การพันธียุทธภายหลังทำนิติกรรมทั้งในกรณีที่เป็นหนี้ทั่วไป และการพันธียุทธในสัญญาต่างตอบแทน การเลิกสัญญากรณีการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธ รวมทั้งจะได้ทำการศึกษาถึงพัฒนาการของหลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธในกฎหมายต่างประเทศและในกฎหมายไทยโดยเฉพาะในกฎหมายไทยจะได้ทำการศึกษาถึงที่มาของกฎหมายว่ามีการร่างกฎหมายโดยได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายของประเทศใด นอกจากนั้นจะเป็นการศึกษาถึงลักษณะของเหตุที่ทำให้การชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธว่ากรณีเช่นใดบ้างที่มีลักษณะที่เป็นการพันธียุทธหรือหากพิจารณาโดยแบ่งแยกพิจารณาตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ ททรัพย์อันเป็นวัตถุประสงค์แห่งหนี้ประเภทใดบ้างที่มีลักษณะที่เป็นการพันธียุทธได้ หรือทรัพย์ประเภทใดบ้างที่ไม่มีทางที่จะกลายเป็นพันธียุทธไปได้เลยนอกจากนั้นจะได้ทำการศึกษาถึงผลในทางกฎหมายเมื่อการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธซึ่งจะทำให้เกิดสิทธิของคู่กรณีโดยจะได้ศึกษาทั้งในกรณีที่เป็นสัญญาทั่วไปหรือในกรณีที่เป็นสัญญาต่างตอบแทน และจะได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์และระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โดยมุ่งพิจารณาว่าในแต่ละประเทศแต่ระบบกฎหมายนั้นมีแนวคิดเกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธอย่างไรบ้าง และผลในทางกฎหมายเป็นเช่นไร เพื่อประโยชน์ในการปรับใช้กฎหมายเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไรและแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายในบางเรื่องเพื่อประโยชน์ในการพัฒนากฎหมายของไทยต่อไป

## 3. ขอบเขตของการศึกษา

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นการศึกษาถึงลักษณะและผลทางกฎหมายรวมถึงสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพันธียุทธ โดยในส่วนของกฎหมายไทยจะได้ทำการศึกษาจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยจะทำการศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นการพันธียุทธที่เกิดขึ้นก่อนหรือขณะทำนิติกรรม มาตรา 150 การพันธียุทธที่เกิดขึ้นหลังทำนิติกรรม มาตรา

217,218 และมาตรา 219 เป็นสำคัญ และประเด็นปัญหาการพ้นวิสัยในกรณีสัญญาต่างตอบแทนในบางกรณีโดยจะไม่กล่าวถึงผลทางกฎหมายของสัญญาต่างตอบแทนซึ่งไม่ได้เป็นประเด็นหลักของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนำมาอธิบายปรับใช้เกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยได้อย่างถูกต้อง รวมถึงจะได้มีการศึกษาเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายของต่างประเทศทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ได้แก่ ประเทศเยอรมัน ประเทศฝรั่งเศส ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ได้แก่ ประเทศอังกฤษ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาที่จะเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

#### 4. วิธีการศึกษา

การทำการศึกษานั้นจะทำการศึกษาโดยอาศัยแหล่งข้อมูล จากการค้นคว้าจากหนังสือหรือตำราทางกฎหมายที่ใช้ศึกษาตามสถาบันการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันประกอบกับหนังสือทั้งไทยและต่างประเทศ คำพิพากษาศาลฎีกาของไทยรวมถึงคำวินิจฉัยที่สำคัญต่างๆ และคำพิพากษาของต่างประเทศ บทความที่ได้มีการแสดงความคิดเห็นทางด้านวิชาการและทางด้านกฎหมายทั้งในนิตยสารและสิ่งพิมพ์ของนักวิชาการและนักกฎหมาย รายงานการประชุมประกอบการร่างกฎหมาย รวมถึงการค้นคว้าข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเรื่องหลักการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย เพื่อประโยชน์ในการตีความ การปรับใช้กฎหมายหรือการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

#### 5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

ในการศึกษาและค้นคว้า มีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย ทั้งในด้านพัฒนาการทางกฎหมาย ลักษณะการพ้นวิสัย ผลทางกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของคู่กรณีเมื่อการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย กฎหมายเปรียบเทียบ เพื่อประโยชน์ในการตีความ การปรับใช้กฎหมายหรือการแก้ไขปัญหาในประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยได้อย่างถูกต้องเพื่อให้ตรงกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย และหาแนวทางในบางเรื่องเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาโดยการปรับปรุงบทบัญญัติที่เกี่ยวกับหลักการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย เพื่อเป็นข้อเสนอในการปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยต่อไป